

IJsselmonde

door Jacob Vis

Ik woon in een stad die haar burgemeester heenzond omdat hij toestemming had gegeven voor een minikermis op zondag. Toch noem ik dit mijn stad.

IJsselmonde ligt, hoe kan het anders, aan de monding van de IJssel. De eerste stadsrechten zijn van 1227 en de oudste stadsk kaart is van 1343. In die tijd was het een wereldstad, het Rotterdam van de Hoge Middeleeuwen, de poort tot het achterland en de belangrijkste overslagplaats van overzeese goederen voor de Lage Landen. Dat klinkt pretentief, maar bij alles wat je van de stad en haar bewoners kunt zeggen: van de enorme pretenties die ze hadden in de Middeleeuwen is nu weinig overgebleven. Het is een provinciestad die zich alleen onderscheidt van andere provinciesteden door de invloed van het geloof op het stadsbestuur en de honkvastheid van de autochtone bevolking. Het gros van de mensen is hier geboren en zal hier ook sterven. Heeft IJsselmonde dan toch iets waardoor importbewoners zoals ik het als hun eigen stad gaan beschouwen? Dat is inderdaad het geval, maar het is lastig om er de vinger op te leggen waar dat nou precies in zit. Ik voel me hier thuis, zo simpel is het. Ik bewoon de noordelijke helft van een voormalige burgemeesterswoning aan de IJsselkade. Mijn buurman is een oud-zeekapitein die zijn pand kocht vanwege het uitzicht op de rivier, net zoals mijn toenmalige vrouw en ik. Het huis is gebouwd in 1830 en zoals alle oude huizen heeft het zijn aangename en zijn minder aangename kanten. De goten verzakken, het pleisterwerk laat op moeilijk bereikbare plaatsen los, op warme dagen ruik je het riool en als de buurman een schilderijtje ophangt, klinkt het alsof hij met een pneumatische boor in de weer is. Als de wind uit het noorden waait, komt het spelwater soms uit de wc omhoog en veroorzaakt een overstroming. Maar al die ongemakken vallen weg als ik in de vensterbank zit en over de rivier uitkijk.

Ik voel me een tikje ongemakkelijk dat ik me niet aan u voor mag stellen, maar ik zal me aan uw voorschrift houden. Ik ben dol op voorschriften, ze kunnen me niet absurd genoeg zijn. U mag dus niet weten wie ik ben, maar u mag wel weten wat ik ben. Beter gezegd, wat ik was toen ik nog een beroeps-

matige binding had met de stad. Tussen 1990 en 2003 was ik hier inspecteur van politie, de tweede man van het korps dat door een echte commissaris werd geleid. Nu ben ik zelf commissaris, maar ik heb niets meer met het dagelijkse politiewerk in IJsselmonde te maken. Natuurlijk geef ik mijn ogen de kost als ik door de stad loop en er ontgaat me niet veel, maar ik bemoei me nergens mee en voor een aantal van mijn voormalige medewerkers is dat een hele opluchting. Er zijn allerlei hoogdravende theorieën over het werk van de politie, maar je kunt de essentie in één zin samenvatten: wij bieden een schijn van veiligheid en hoe meer onveiligheid wij in de kiem kunnen smoren, hoe minder die schijn een illusie blijft. Als je dat gevoel van veiligheid op een schaal zou zetten, dan vind je Pristina vlak na de burgeroorlog aan de ene en IJsselmonde aan de andere kant.

In Pristina had de politie niets te vertellen. Er heerste complete anarchie. De inwoners - alle inwoners - leefden in geleende tijd die op elk moment en op elke plaats abrupt kon eindigen. Ik ken die stad vrij goed omdat ik er vier keer een halfjaar als politie-instructeur heb gewerkt. In die tijd zag ik Pristina op de denkbeeldige schaal geleidelijk opschuiven naar IJsselmonde. Er gebeuren nog steeds dingen waarvan je je als buitenstaander afvraagt hoe diep mensen moeten haten om elkaar dit aan te doen, maar in tegenstelling tot vier jaar geleden lukt het mijn Kosovaarse collega's nu wel om de daders te pakken en op te bergen, wat minstens zo belangrijk is. Het lukt zelfs beter dan hier, moet ik toegeven. Het oplossingspercentage van misdrijven is nu hoger dan in Nederlandse grote steden. Het verschil is de schaal. Ik heb hier ook misdrijven op moeten lossen die niet onderdoen voor wat ik in Pristina heb gezien, maar het bleven incidenten. In die tijd, toen ik nog volop getrouwd was, heb ik me nooit afgevraagd of dit mijn stad was. Ik woonde en werkte er. Ik beminde mijn vrouw, we waakten over ons kind en ik was gelukkig, ondanks de gruwelen waarmee ik soms in mijn beroep werd geconfronteerd. Nu woon ik er alleen nog maar, en alleen bovendien, al wonen mijn zoon, zijn vrouw en hun eenjarige zoon tijdelijk bij mij in. Plaats genoeg. Zolang ze allebei studeren is het een prima oplossing. Mijn zoon loopt stage in Barcelona - dat is pas een stad, pa! - dus fungeer ik als stand-in en deel de zorg voor zijn spruit met mijn schoondochter.

Terug naar de stad. IJsselmonde heeft vijftigduizend inwoners, vierentwintig kerkgenootschappen, zestien cafés, een schouwburg, een bioscoop, een lokale tv-omroep, een ziekenhuis, een kunstacademie, een theaterschool, drie stichtingen voor welzijnswerk en één lange winkelstraat waar je op zaterdagmiddag over de hoofden kunt lopen. De oude stad ligt aan de

IJssel. Vanaf de overkant, net voor je de nieuwe brug oprijdt, zie je het silhouet van de stad zoals ze er al ruim een eeuw uitziet: een rij witte, monumentale huizen afgewisseld met een 14de-eeuwse stadspoort en twee reusachtige kerken. Achter de IJsselkade liggen een paar smallere straten die door steegjes verbonden zijn met de winkelstraat. Sommige steegjes zijn zo nauw dat je er alleen te voet doorheen kunt en het blauwe bordje 'verboden voor auto's' doet een tikje belachelijk aan. Als je op de trans van de Nieuwe Toren klimt, wat ik graag doe, zie je een mêlee van daken en bouwstijlen zonder enige structuur, maar van een zeldzame authenticiteit. Aan de zuidgrens van de oude stad ligt het park, dat aan het eind van de vorige eeuw achter de oude stadswallen werd aangelegd. Aan de noordoostkant ligt het ziekenhuis. Vandaar kijk je uit op de grote vijver waarin eenden en zwanen broeden. Op de grasvelden bloeien in het vroege voorjaar duizenden narcissen en op de met aarde bedekte voormalige stadswallen staan majestueuze oude bomen: beuken, kastanjes, esdoorns, lindes en een paar zeldzame zwarte populieren. Aan de overkant van het park staan patriciërshuizen uit een latere periode; begin 1900. Hier wonen de notabelen: de burgemeester, de wethouder van financiën, de gemeentesecretaris, twee notarissen en de directeur van de enig overgebleven sigarenfabriek. Hier wonen ook mijn voormalige chef, commissaris Jonathan Klein met zijn vrouw Constance en hun autistische zoon Hubert.

Behalve het beschermd stadsgezicht en enkele tientallen monumentenpanden is er niets meer dat aan het glorieuze verleden herinnert. Pas in de jaren twintig begon de stad buiten zijn eeuwenoude grenzen te groeien. Op de voormalige veenpolder Brakken ontstond de eerste arbeiderswijk. Toen was het een voorbeeld van modern wonen, nu is het verpauperd. Het stadsbestuur ondernam halfslachtige pogingen om een deel van de huizen te renoveren, maar de weerstand van de bewoners, die jarenlang op een vooroorlogse huur zaten en zelf badkamers, douches, wc's, keukens, schuurtjes, duivenhokken, uitbouwsels, serres en garages bouwden was zo fel dat de raad het maar zo liet. De echte groei kwam in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw, toen de industrie opeens de gunstige ligging van de stad herontdekte en in hoog tempo vestigingen kreeg op de opgespoten zandvlakte rond de haven. Het industrieterrein grenst aan het noordwesten van de oude stad en net op die grens, aan de Dijkstraat, ontstond een uitgaanswijkje, waar tijdens de bloeitijd, begin jaren negentig, een heus casino en drie bordelen zaten. Nu is er weinig over, maar de faam van de Dijkstraat als een oord van verderf bleef, ondanks de blauwe bejaarden-

huisjes die de gemeente in een zeldzaam moment van besluitvaardigheid aan de andere kant van de straat liet bouwen toen het laatste bordeel sloot. Er zijn nog drie onbewoonbaar verklaarde woningen aan de Dijkstraat en volgens geruchten wonen er soms donker gekleurde vreemdelingen die even plotseling verdwijnen als ze opduiken. Net vóór ik naar de stad kwam was er een beestachtige moord op een Dominicaanse prostituee die nooit werd opgelost, hoewel het recherchebijstandsteam maanden aan de zaak heeft gewerkt.

Door de hausse in de industrie verdubbelde het aantal inwoners. In drie decennia daarna ontwikkelde IJsselmonde zich tot een forensenstad. De charme van de oude stad, de weidsheid van het omliggende veenweidegebied en vooral de rust en de zekerheden van een oude, conservatieve stad trokken mensen aan die in de nieuwe polders werkten. Er ontstonden vijf nieuwe wijken, terwijl de Brakken verpauperden en een gemeenschap binnen de gemeenschap gingen vormen. Nu is het één van de 140 probleemwijken die de nieuwe regering wil hervormen.

IJsselmonde heeft ook een stadsbos. Het is een product van de jaren twintig, volgens oude IJsselmondenaren de enige periode waarin de stad goed bestuurd werd. En inderdaad, eeuwen daarvoor en decennia daarna gebeurde er niets dat de moeite van het noemen waard was. Maar vlak na de oorlog kwam er een flink stuk bos bij. In de oorlog muntte IJsselmonde uit door collaboratie. De Joodse gemeenschap was in mei 1945 op één man na volledig verdwenen. Als straf voor die grootscheepse collaboratie werden alle werkloze mannen die geen bewijs konden tonen voor hun vaderlandsliefde in de vijf grauwe jaren daarvoor in de herfst van '46 tewerkgesteld bij de bosaanleg in de Veenpolder. Dat werk onder leiding van de Heidemaatschappij ontketende een diepe haat bij de dwangarbeiders en hun gezinnen tegen alles wat binnenlands bestuur heette. In 1948 stemde half IJsselmonde op de CPN. Dat was het enige moment uit de historie waarop de vierentwintig kerkgenootschappen een verbond sloten om de verloren schapen weer binnen de kerk te praten. Later sleet die haat, maar tot op de dag van vandaag heerst een aversie tegen het bos in de Veenpolder, alle acties van de plantsoendienst ten spijt. De bosbaas krijgt weinig geld om zijn bos te onderhouden, maar de keerzijde is dat hij het rijk alleen met wandelaars en fietsers deelt en zelden iemand zich met zijn zaakjes bemoeit.

IJsselmonde heeft een vrij grote allochtone bevolking. In de rijke jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw ronselden koppelbazen jonge mannen uit bergdorpjes in Anatolië en verhuurden hen voor het smerige werk

aan de betonfabriek, de veevoerhandel, de sigarenfabrieken, de spaanplaatfabriek en de verffabriek. Nu zijn die fabrieken, op één kleine sigarenfabriek na, allemaal verdwenen; gesaneerd, overgenomen en verplaatst, maar de immigranten bleven. De ouderen zijn merendeels werkloos. De tweede generatie doet het beter: het werkloosheidspercentage is niet groter dan van de autochtone bevolking. Er zijn weinig spanningen tussen autochtonen en allochtonen, hoewel de taalbarrière voor de meeste oudere mannen en vrouwen nog net zo groot is als toen ze hier twintig jaar geleden aankwamen. De Turkse jongeren spreken vloeiend Nederlands, maar ook bij hen is geen sprake van echte integratie. Binnen de Turkse gemeenschap heersen familieruzies uit een ver verleden, die soms leidden tot grimmige gevechten om de macht. In 1990, vlak voor mijn komst hier, stak een jonge Turk een landgenoot neer in de winkelstraat. De moord was aanleiding voor een gemeentelijk vreemdelingenbeleid dat de enige wethouder die in de wijk Brakken woont onder applaus van zijn wijkgenoten als volgt samenvatte: 'Zoveel mogelijk eruit, zo weinig mogelijk erin.'

Wat zoek je in zo'n stad, vraagt u zich af. Ik vraag me dat ook wel eens af, vooral als ik net terug ben uit Pristina. Ik zie daar wat vreemdelingenhaat aanricht. Sinds kort ben ik met mijn ervaring in de Balkan toegevoegd aan het team van de nationale recherche dat mensensmokkelaars bestrijdt. Deze lieden, die inderdaad vooral uit de Balkan komen, geven je weer een andere kijk op de mensheid, maar ik besef maar al te goed dat het hier net zo begint als in die regio vol heetgebakerde macho's, met een sluimerende xenofobie die de kop opsteekt zodra een vrumde het waagt een achterlijk plaatselijk gebruik als melkbusschieten op oudejaarsavond ter discussie te stellen. Je vult een melkbus met een bodempje water en carbid, stampt de deksel erop en na een paar seconden vliegt die deksel met een knal die de ramen in hun sponningen laat rinkelen over straat. Kinderen vinden het prachtig, of ze doen alsóf. De meeste ouderen denken terug aan hun jeugd, maar er zijn ook mensen die hun huisdier in doodsnood door het huis zien vliegen of zichzelf een hartverlamming schrikken als de artillerie losbarst. Zij hebben een protest bij het gemeentebestuur ingediend: dit moet stoppen, anders gaan we naar de rechter. Kosovaren zouden schateren als ze horen waar wij ons druk over maken, maar hier leidt het tot Hoekse en Kabeljauwse twisten op straatniveau.

Maar toch... Als je op een winteravond uit de schouwburg komt en in het licht van straatlantaarns naar de huizen naast de stadsgracht kijkt, zie je een tafereel van ingetogen, tijdloze schoonheid. Soms denk ik dat ik Lynn,

mijn voormalige geliefde, door de stad zie lopen. Dat kan niet, want ze woont alweer drie jaar in Engeland, maar het visioen is zo sterk dat ik er elke keer weer intrap. Ik zie iemand in de verte die net zo loopt als zij, met lange, soepele passen, bijna als een man... Daar is ze, denk ik, en mijn hart slaat over. Haar glimlach van herkenning dat haar gezicht onvergetelijk maakt, een godsgeschenk als die lach voor jou is bestemd. In Pristina was een vrouw met zo'n glimlach. We hadden een korte, heftige relatie die geen stand hield omdat haar Engels net zo beroerd was als mijn Albanees. Dezelfde taal spreken is geen garantie dat het goed gaat. Met Lynn ging het ook mis, om redenen die er nu niet toe doen. Zij is onder de rook van de stad geboren als dochter van een molenaar. Hollandser kan het niet, maar dat gaat niet op, want haar moeder was Engelse. Zij is de ware reden dat ik hier blijf, ook als de kinderen hun eigen huis hebben. Dit is niet mijn stad, dit is háár stad. De echo van haar voetstappen is nog niet verdwenen, er zijn stenen die zij met haar voeten heeft beroerd en ik koester de hoop dat ze daar ooit weer loopt, zich omdraait en met die prachtige glimlach naar me toe komt.

Dat gebeurt natuurlijk niet. Ik woon hier zeventien jaar en hoewel deze stad is doortrokken van heiligheid heb ik er nooit een wonder gezien. Over weer zeventien jaar ga ik met pensioen, als ik niet sneuvel tegen de mensensmokkelaars. Maar als ik het haal en gezond blijf ga ik hier weg. Ik weet nog niet waarheen. Misschien een huisje aan de overkant van de IJssel waar ik boeken ga lezen. Onder de rook van de stad. Een mens zoekt zekerheden en naarmate men ouder wordt nemen de materiële verlangens af en die behoefte aan zekerheid toe. Ik kan me dat laatste nog niet voorstellen, maar mensen die al in die situatie verkeren, vertellen me dat het zo gaat. Ik ben benieuwd.

Naschrift.

Dit verhaal is een op zichzelf staande ontboezeming van commissaris Ben van Arkel, de vaste hoofdfiguur in mijn tien thrillers die zich afspelen in IJsselmonde. Kenners van de stad zullen er mijn woonplaats Kampen in herkennen, maar ik heb het IJsselmonde genoemd omdat ik me een aantal geografische vrijheden wil veroorloven als dat in het verhaal te pas komt.